

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**

Довганець Вікторія Ігорівна

УДК 378.015.31.041:811.1/.8(043)

**ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ
СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
ІНОЗЕМНИХ МОВ**

13.00.09 – теорія навчання

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2014

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Київському національному лінгвістичному університеті, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, професор
Спіцин Євгеній Сергійович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Малихін Олександр Володимирович,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
професор кафедри теорії та історії педагогіки;

кандидат педагогічних наук, доцент
Джава Надія Авсентівна,
Рівненський державний гуманітарний університет,
доцент кафедри романо-германської філології.

Захист відбудеться 26 березня 2014 року об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розісланий 21 лютого 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Янкович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Інтеграція української національної системи освіти до європейського соціально-культурного простору вимагає перепрограмування сучасної парадигми її розвитку на засадах максимально ефективної адаптації психолого-педагогічної інноватики на різних рівнях. За таких умов виникає об'єктивна потреба у створенні педагогічних технологій і суто дидактичних моделей, які б задовольняли різноманітні освітні та професійні потреби кожної окремої особистості та слугували оптимізації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах.

Суспільство на кожному етапі свого руху вперед вимагає від вищої школи підготовки фахівця, озброєного ґрунтовними знаннями, які він здатен здобути та застосувати на практиці самостійно. Одне зі стратегічних завдань – зміна формули «освіта на все життя» на формулу «освіта протягом життя». У парадигмі розвитку освіти в XXI столітті акцентується увага на необхідності впровадження педагогічних технологій, спрямованих на формування творчого потенціалу й стимулювання мотивації студентів до саморозвитку. Навчально-виховний процес у вищій школі повинен бути організованим із урахуванням таких особливостей: домінування самостійної пізнавальної діяльності студентів; зміна функцій викладача (організація, керівництво, загальна орієнтація в навчальному матеріалі, консультування, контроль); зміна позиції студента (ініціативність, самостійне планування, здійснення та рефлексія власної навчально-пізнавальної діяльності, відповідальність за своє навчання тощо).

Конкурентоспроможність сучасного фахівця визначається не тільки його високою кваліфікацією в обраній галузі, але й готовністю розв'язувати професійні завдання в умовах іншомовної комунікації. Лінгвістичні знання дають можливість випускнику вищої школи орієнтуватися в масштабному інформаційному середовищі, акумулювати досягнення світової науки та застосовувати їх на практиці. Таким чином, навчальні дисципліни, змістом яких є іноземна мова («Іноземна мова», «Іноземна мова фахового спрямування», «Ділова іноземна мова» тощо), будучи інтегративними за своєю метою та міждисциплінарними за змістом, сприяють розширенню освітнього світосприйняття студентів, соціалізації особистості майбутнього фахівця, його підготовці до життя в умовах багатонаціонального й полікультурного світу.

Удосконалення навчальної діяльності в цілому та в межах окремих дисциплін можна оптимізувати через оновлення змісту та використання інноваційних форм, методів, прийомів і засобів навчання (на комбінаторній та комплікативній основі), що забезпечують розвиток, саморозвиток і самореалізацію особистості. У зв'язку з цим перед викладачем вищої школи постає проблема організації процесу формування пізнавальної самостійності студентів на ґрунті врахування новітніх вимог, що висуваються до підготовки висококваліфікованого фахівця.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу зробити висновок про те, що проблема формування пізнавальної самостійності студентів є традиційно однією з найактуальніших у педагогіці й широко обговорюється та досліджується вже протягом багатьох років провідними психологами і педагогами. Різні ідеї вирішення проблеми висувалися дидактами Ю. Бабанським, В. Беспальком, В. Буряком, Є. Голантом, Б. Єсіповим, В. Козаковим, І. Лернером, М. Махмутовим, О. Савченко, Т. Шамовою, Г. Щукіною. Питання самостійної діяльності у процесі навчання розглядали В. Буринський, Л. Головка, С. Заскалета, С. Кустовський, О. Малихін, Л. Онучак, Н. Сидорчук, М. Сичова, М. Солдатенко, І. Шайдур, І. Шимко; під час вивчення окремих дисциплін та їх блоків – К. Богомаз, Н. Джава, Н. Євтушенко, Т. Лобода, С. Малихіна, І. Сіяговська, Л. Сорокіна, В. Сотніченко.

Особистісну орієнтацію самостійної роботи досліджували Г. Адамів, В. Луценко, В. Паламарчук, Г. Романова.

Робота з іншомовними публікаціями дала змогу визначити, що проблема самостійності широко висвітлюється в роботах таких дослідників, як М. Абдуллах (M. Abdullah), Д. Беггз (D. Beggs), І. Баффі (E. Buffie), Л. Дем (L. Dam), В. Кохенон (V. Kohenon), Л. Легенхаузен (L. Legenhausen), Д. Літл (D. Little), Ф. Сиферт (F. Cyphert), Г. Холек (H. Holec), А. Шарлі (A. Scharle), А. Шабо (A. Szabo).

Кожне явище вимагає інтерпретації в контексті інтеріоризації в умовах домінуючих тенденцій. На етапі інтенсивної реалізації положень компетентнісного підходу як провідного в освітньому середовищі України організаційні засади навчального процесу ВНЗ мають трансформуватися з традиційних лекційно-семінарських на оновлені кредитно-модульні, що передбачають суттєві зміни в діяльності викладача і студента, а саме: домінування самостійної пізнавальної діяльності студентів зі зменшенням питомої ваги участі викладача в її організації, керівництві та контролі. Студент стає більш активним, виступає переважно домінуючим суб'єктом, який займає позицію ділової активності через ініціацію, конструювання й рефлексивну оцінку власної навчальної діяльності. А це, у свою чергу, вимагає певного рівня сформованості самостійності студентів у процесі пізнання нового задля того, щоб зробити цей процес самокерованим і неперервним, що дасть змогу особистості займатися самонавчанням й у подальшому житті, адаптуючись до швидкозмінних вимог ринку праці.

Якщо проаналізувати стан організації процесу формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей засобами вивчення іноземних мов, то, незважаючи на всю ґрунтовність і глибину досліджень цієї проблеми, дотепер існує низка нерозв'язаних суперечностей, зокрема між:

- об'єктивною потребою сьогоденного суспільства у випускниках ВНЗ зі сформованою пізнавальною самостійністю та відсутністю дієвих дидактичних механізмів її формування на ґрунті врахування інноваційних форм, методів, прийомів і засобів навчання;
- наявними науково-теоретичними надбаннями педагогічної науки щодо формування пізнавальної самостійності студентів та їх нерациональним використанням у навчально-виховній практиці вищої школи;
- прагненням викладачів впливати на формування пізнавальної самостійності студентів системно та відсутністю методично-дидактичних матеріалів, які б забезпечували ефективність його реалізації.

Отже, актуальність, теоретична і практична значущість означеної проблеми, її недостатня концептуально-методологічна й науково-методична розробленість, а також необхідність усунення виявлених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційної роботи: *«Формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження входить до плану науково-дослідної роботи Київського національного лінгвістичного університету (тема: «Розробка та реалізація системи професійно-педагогічної підготовки фахівців в умовах глобалізаційних освітніх процесів», реєстраційний № 0109U002314). Тему роботи затверджено вченою радою Київського національного лінгвістичного університету (Протокол № 4 від 24. 11. 2008 р.); узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології Національної академії педагогічних наук України (Протокол № 3 від 29. 03. 2011 р.).

Об'єкт дослідження – процес формування пізнавальної самостійності студентів.

Предмет дослідження – дидактична модель формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов.

Мета дослідження – розробити, обґрунтувати та експериментально перевірити дидактичну модель формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження та розкрити сутність феномену «пізнавальна самостійність студентів».
2. Конкретизувати структуру пізнавальної самостійності студентів на ієрархічній основі та уточнити критерії, показники та рівні її сформованості.
3. Виявити об'єктивні й суб'єктивні чинники, що впливають на ефективність формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов.
4. Розробити дидактичну модель формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов.

5. Експериментальним шляхом перевірити дієвість розробленої моделі як інструменту формування досліджуваного феномену.

Для досягнення мети й розв'язання визначених завдань обрано такий комплекс наукових **методів:**

теоретичні: проблемно-зіставний аналіз філософської, психолого-педагогічної й методичної літератури, системний аналіз психолого-педагогічної літератури та інструктивно-методичної бази, аналітично-порівняльний аналіз освітньо-кваліфікаційних характеристик й освітньо-професійних програм підготовки фахівців, типових програм із вивчення іноземних мов у ВНЗ, систематизація, порівняння й узагальнення теоретичних та емпіричних даних; моделювання й конкретизація для створення дидактичної моделі формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов;

емпіричні: методи масового опитування (інтерв'ювання, бесіди, анкетування) студентів ВНЗ, цілеспрямоване спостереження за формуванням пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов; методи тестування, шкалування й ранжування, констатувальний і формувальний експерименти;

статистичні: методи математичної статистики для обробки результатів педагогічного експерименту.

Нормативну та інформативну основу дисертаційної роботи складають Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», нормативно-правові документи Міністерства освіти і науки України, Програма дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти й науки України, освітньо-кваліфікаційні характеристики фахівців, освітньо-професійні програми підготовки фахівців, Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, дослідження в галузі вітчизняної та зарубіжної педагогіки.

Експериментальна база дослідження. Експериментально-дослідна робота проводилася в Київському національному університеті технологій та дизайну, Херсонському національному технічному університеті, Чернігівському державному технологічному університеті. Загальна кількість студентів немовних спеціальностей, які брали участь в експериментальній роботі, – 320, із них експериментальна група – 156 студентів, контрольна група – 164.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше:*

– *розроблено й обґрунтовано* дидактичну модель формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов як сукупність концептуального (методологічні підходи, мета, завдання), діагностувального (об'єктивні й суб'єктивні чинники, динаміка формування), змістово-функціонального (алгоритм діяльності викладача зі створення варіативного дидактичного середовища на контамінаційній основі) та результативного (прогнозування очікуваного результату) блоків;

– *уточнено* структуру пізнавальної самостійності студентів через визначення компонентів (мотиваційно-цільовий, вольовий, операційно-діяльнісний) та їх інтимально-взаємовпливових зв'язків на рівні субкомпонентів на ієрархічній основі; конкретизовано критерії, показники та рівні (високий, середній, низький, критичний) сформованості пізнавальної самостійності студентів;

– *виявлено* чинники, що впливають на процес формування пізнавальної самостійності студентів, а саме: суб'єктивні, обумовлені рівнем сформованості пізнавальної самостійності студентів за визначеними критеріями, й об'єктивні, що передбачають професіоналізм та методично-теоретичну підготовку викладача під час створення дидактичного середовища.

У процесі дослідження з урахуванням виявлених чинників створено варіативне дидактичне середовище, що сприяло формуванню пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов через доцільний вибір форм організації навчання (комбінаторно-інноваційні навчальні заняття, індивідуально-самостійна робота студентів на диференційовано-градуальній основі, комплікативно-інтеграційні контрольні заходи); запровадження інноваційних методів навчання, адаптованих на контамінаційній основі; використання засобів навчання на засадах інтегральної єдності інформаційно-комунікаційних та педагогічних технологій.

Подальшого розвитку набули теоретичні положення про формування пізнавальної самостійності студентів у вищій школі в цілому та процесі роботи в іншомовному інформаційному середовищі зокрема.

Практичне значення результатів дослідження. Розроблено та впроваджено в практику роботи вищої школи методичні рекомендації для студентів і викладачів «Професійно орієнтована самостійна робота студентів з вивчення іноземної мови», навчально-методичний посібник «Англійська мова: Технології та дизайн текстильних матеріалів».

Матеріали дисертаційної роботи можуть бути використані у процесі підготовки та проведення навчальних занять, а також для подальших наукових досліджень щодо проблеми формування пізнавальної самостійності студентів, при розробці підручників, навчальних посібників, робочих і навчальних програм для студентів немовних спеціальностей ВНЗ тощо.

Результати дослідження впроваджено в навчальний процес Херсонського національного технічного університету (довідка № 12-101/194 від 01.06.2012), Чернігівського державного технологічного університету (довідка № 1302/08-2569 від 11.09.2012), Київського національного університету технологій та дизайну (довідка № 07-41/2113 від 12.10.2012).

Апробація результатів дослідження здійснювалася на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних*: «Міжкультурна лінгвістика та формування іншомовної комунікативної компетенції» (Київ, 2006), TESOL 2007 Symposium on English Language Assessment

(Київ, 2007), XIII TESOL-Ukraine National Conference The 4 Es of the 21st century: education, effectiveness, efficiency and experience (Полтава, 2008), «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2008), «Впровадження сучасних інноваційних технологій в умовах інтеграції навчального простору України в Болонський процес» (Київ, 2008), «Лінгвістичні та методичні проблеми навчання мови як іноземної» (Полтава, 2010); конференції ЮНЕСКО «Через вивчення мов і культур – до культури миру і стабільності: проблеми і перспективи» (Київ, 2010), «Україна і світ: діалог мов і культур» (Київ, 2012), «Грани современной науки» (Краснодар, 2012); *всеукраїнських*: «Мова, освіта, культура в контексті Болонських реалій – II» (Київ, 2009), «Мова, освіта, культура в контексті Євроінтеграції» (Київ, 2010), «Нові концепції викладання іноземної мови у світлі сучасних вимог» (Київ, 2010), «Інновації в середній школі у контексті діалогу педагогічних культур: Україна – країни світу» (Київ, 2011), «Україна і світ: діалог мов і культур» (Київ, 2012).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи відображено в 17 одноосібних публікаціях, зокрема: 8 статей – у наукових фахових виданнях, 1 стаття – у зарубіжному виданні, 7 тез та статей – у збірниках матеріалів конференцій, 1 – в інших виданнях; 1 навчальний посібник; 1 навчально-методичні вказівки.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, 5 додатків на 30 сторінках, списку використаних джерел (усього 332 найменування, з них 19 – іноземними мовами, 12 Інтернет-ресурсів). У дисертації вміщено 18 таблиць, 14 рисунків. Загальний обсяг роботи – 254 сторінки, із них 194 – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання й методи дослідження; представлено теоретико-методологічні засади та експериментальну базу; розкрито наукову новизну та практичне значення дослідження; подано інформацію про апробацію дидактичної моделі та результати її впровадження у процес вивчення іноземних мов студентами немовних спеціальностей; представлено інформацію про публікації здобувача; наведено відомості про структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі **«Формування пізнавальної самостійності студентів у процесі вивчення іноземних мов як психолого-педагогічна проблема»** висвітлено стан теоретичної дослідженості проблеми й практичний досвід вітчизняних і зарубіжних науковців та педагогів щодо формування пізнавальної самостійності студентів, зокрема у процесі вивчення іноземних мов; проаналізовано категоріально-понятійний апарат; уточнено структуру пізнавальної самостійності студентів; визначено критерії, показники та рівні сформованості пізнавальної самостійності студентів; встановлено фактичний стан досліджуваного об'єкту, констатацію його вихідних параметрів і якостей; визначено об'єктивні й суб'єктивні чинники, що впливають на

формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов.

Аналітична робота з літературними джерелами дала змогу з'ясувати, що проблеми пізнання й самостійності розглядалися ще в стародавньому світі та були здебільшого частиною філософії, яка на той час об'єднувала всі знання про природу, людину й суспільство. Конфуцій, Геракліт, Демокрит, Платон, Аристотель вважали самостійність визначальною характеристикою людини і стверджували, що її розвиток здійснюється якісно лише в процесі самостійного вдосконалення особистості, сталого самопізнання. Подальшого розвитку ідея самостійного накопичення життєвого досвіду набула розвитку в роботах Я. Коменського, А. Дістервега та інших.

Самостійність у процесі навчання почала широко обговорюватися в ХІХ – на поч. ХХ століття (К. Ушинський, П. Каптерев).

60 – 70-і роки ХХ століття знаменуються утворенням цілісних педагогічних систем зі своїми поглядами на самостійність. Комплексно проблему розвитку самостійності тих, кого навчають, питання розуміння сутності, структури та рівнів пізнавальної самостійності, засобів її формування досліджують Л. Арістова, С. Архангельський, Ю. Бабанський, В. Буряк, Є. Голант, М. Данилов, І. Лернер, П. Підкасистий, Н. Половникова, О. Савченко, В. Сластьонін, Т. Шамова та інші.

Значним внеском у розробку проблеми пізнавальної самостійності стали дослідження Б. Ананьєва, Л. Божович, Г. Щукіної, які присвячені формуванню пізнавального інтересу, пізнавальних потреб та мотивації учіння. Пізнавальну самостійність у галузі професійної освіти розглядали Г. Адамів, В. Бенера, В. Казаков, С. Кустовський, О. Малихін, М. Солдатенко та інші.

Потреба сучасного суспільства в самостійних, творчих, здатних швидко опанувати нові технології фахівцях у різних галузях народного господарства поставила перед науково-педагогічною спільнотою проблему формування пізнавальної самостійності. Це зумовило появу дисертаційних досліджень (Р. Валєєв, Л. Журавська, С. Заскалета, В. Логвіненко, С. Малихіна, І. Сіняговська, М. Смирнова та ін.).

Експлікація феномену «пізнавальна самостійність» дала змогу систематизувати понятійний апарат досліджуваного феномену, компілювати проаналізовану інформацію для формулювання дефініцій взаємопов'язаних явищ і понять.

Встановлено, що самостійність є достатньо широким поняттям, яке розглядається як якість особистості, якій притаманна незалежність дій і суджень, активність та ініціативність, свідомість і відповідальність, уміння висувати перед собою цілі й досягати їх із застосуванням власних стратегій, уміння орієнтуватися в нових ситуаціях і при змінених умовах.

Вужчим поняттям є пізнавальна самостійність, яку доцільно розглядати як інтегративну якість особистості, що дає змогу ефективно планувати, організовувати, здійснювати та оцінювати результати своєї пізнавальної діяльності без зовнішнього втручання й впливу, знаходити нові

підходи до вирішення пізнавальних завдань через набуття нових умінь із метою їх ефективного застосовувати як базису для подальшої самоосвіти або у практичній діяльності.

Системний і діяльнісний методологічні підходи дали змогу розглядати пізнавальну самостійність як системне динамічне явище, що реалізується в процесі самостійної пізнавальної діяльності, яка спрямована на чуттєве сприйняття об'єкту пізнання, його теоретичне осмислення й інтерпретацію в практичній діяльності.

Зважаючи на те, що наше дослідження обмежене умовами навчально-виховного процесу вищої школи, розглядаємо процес формування пізнавальної самостійності студентів через взаємодію викладача і студента як активних суб'єктів у певному дидактичному середовищі.

Акумулятивна і проаналізована інформація про структуру, критерії, показники й рівні сформованості пізнавальної самостійності студентів дає змогу розглядати досліджуване явище як цілісну систему, що складається з неадитивних компонентів, як-от: мотиваційно-цільовий (цілі, мотиви), вольовий (вольові якості особистості: цілеспрямованість, організованість, рішучість, наполегливість, самоорганізованість, самостійність), операційно-діяльнісний (навчальні уміння, дії), та їх інтегрально-взаємовпливових зв'язків на рівні субкомпонентів на ієрархічній основі.

Під цілісністю ми розуміємо інтегральну єдність компонентів системи, що мають інтегрально-впливові зв'язки на рівні субкомпонентів, де зміна станів і властивостей одних призводить до змін в інших і впливає на функціонування всієї системи в цілому.

Неадитивність компонентів дозволяє спостерігати за функціонуванням системи, не зводячи її властивості до суми властивостей її компонентів.

Ієрархічна основа дає підстави розглядати кожен компонент системи як окрему підсистему, що складається з різноманітних субкомпонентів і зв'язків, які характеризуються складністю поведінки та неадитивними властивостями.

Мотиваційно-цільовий компонент є рушійною силою й передбачає наявність складного комплексу мотивів, що спонукає до формування пізнавальної самостійності, яка є необхідною в навчально-пізнавальній діяльності, спрямованій на досягнення внутрішньо усвідомлених або ззовні сформульованих цілей.

Вольовий компонент має психологічний характер, передбачаючи наявність якостей особистості, що сприятимуть доведенню початої справи до її остаточного завершення, подоланню внутрішніх і зовнішніх перешкод, які заважають формуванню пізнавальної самостійності.

Операційно-діяльнісний компонент охоплює сукупність навчальних умінь і дій, які зумовлюють практичну готовність студентів до самостійної пізнавальної діяльності на репродуктивному/продуктивному рівні.

Під час констатувального експерименту було виявлено домінуючі чинники, які впливають на формування пізнавальної самостійності студентів у процесі вивчення іноземних мов, а саме:

суб'єктивні, які безпосередньо пов'язані зі структурою пізнавальної самостійності студентів: умотивованість студентів до формування пізнавальної самостійності (у складному комплексі мотивів зовнішня мотивація займає домінуючу позицію (0,68:1), пізнавальна й професійна мотивація майже врівноважені (0,59:1 і 0,55:1 відповідно), присутня негативна мотивація (0,42:1)); загальний рівень вольової організації особистості студентів, що є середнім (82,1% студентів) і високим (17,9%) завдяки компенсаторній функції окремих вольових якостей; рівень сформованості навчальних умінь (знання – 19,5%, первинні вміння – 36,45%, вторинні вміння – 31,4%, навичка – 12,65%), що впливає на діяльнісний рівень сформованості пізнавальної самостійності (рівень знайомства – 14,75%, рівень репродукції – 41,85%, рівень умінь – 33,45%, рівень трансформації – 9,95%);

об'єктивні, що є зовнішніми умовами й обставинами, які не залежать від студента як суб'єкта навчального процесу, проте впливають на формування пізнавальної самостійності завдяки організаційній діяльності викладача через створення якісного дидактичного середовища.

Теоретичне та констатувальне емпіричне дослідження феномену «пізнавальна самостійність студентів» засвідчили, що на практиці існує проблема організації формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов, яка вимагає подальшого практичного вирішення.

У другому розділі **«Дослідження дидактичної моделі формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов»** обґрунтовано дидактичну модель формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов із застосуванням теоретичних методів моделювання, аналізу, синтезу, узагальнення та конкретизації; визначено змістове та функціональне значення кожного блоку дидактичної моделі; описано етапи та технологію її реалізації.

На основі системного підходу теоретично розроблено й обґрунтовано дидактичну модель формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов, цілісність і системність якої забезпечується її структурними й функціональними блоками (рис.1).

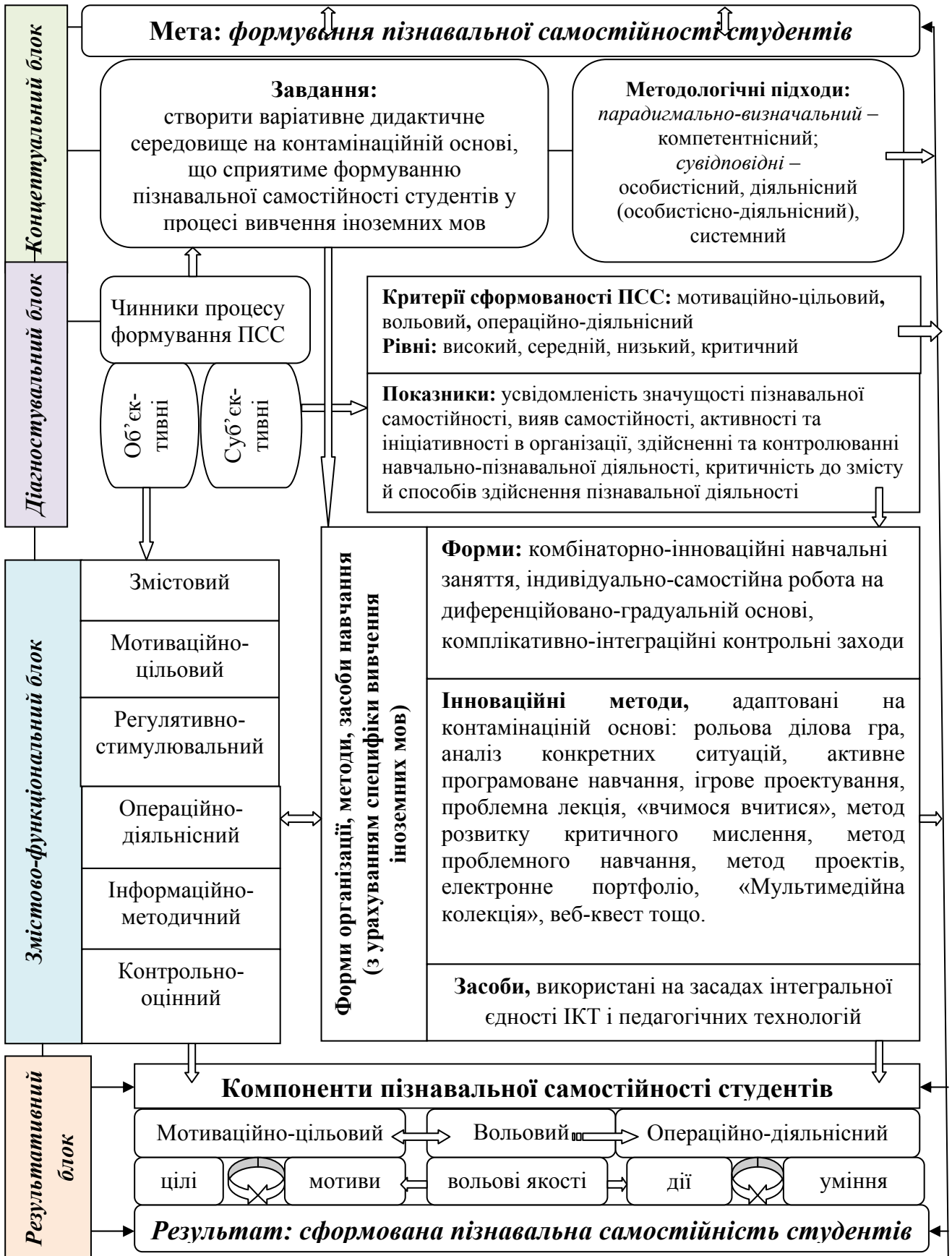

Рис. 1. Дидактична модель формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов
Умовні позначення: ПСС – пізнавальна самостійність студентів

Концептуальний блок, що включає: *методологічні підходи* (парадигмально-визначальний: компетентнісний; сувідповідні (особистісний, діяльнісний (особистісно-діяльнісний), системний), які дали змогу теоретизувати і конкретизувати структуру, зміст і функціонування дидактичної моделі; *мету* – формування пізнавальної самостійності студентів; *завдання* – створення варіативного дидактичного середовища на контамінаційній основі, що сприятиме формуванню пізнавальної самостійності студентів у процесі вивчення іноземних мов.

Діагностувальний блок, який передбачає емпіричне визначення об'єктивних і суб'єктивних чинників процесу формування пізнавальної самостійності студентів, проведення вихідних та контрольних зрізів для моніторингу динаміки формування пізнавальної самостійності студентів за визначеними критеріями та аналізу ефективності й адекватності технології реалізації дидактичної моделі задля впровадження інтенсивних та екстенсивних інновацій на варіативній основі.

Змістово-функціональний блок, що є імплементаційним алгоритмом діяльності викладача з розробки й упровадження технології реалізації дидактичної моделі через адаптацію на контамінаційно-комплікативній основі форм організації навчання (комбінаторно-інноваційні навчальні заняття, індивідуально-самостійна робота студентів на диференційовано-градуальній основі, комплікативно-інтеграційні контрольні заходи); традиційних і інноваційних методів навчання; використання засобів навчання на засадах інтегральної єдності інформаційно-комунікаційних та педагогічних технологій.

Результативний блок, що відображає успішність функціонування дидактичної моделі та пов'язаний із прогнозуванням очікуваного результату – сформованістю пізнавальної самостійності студентів.

Для вирішення провідного завдання дидактичної моделі – створення варіативного дидактичного середовища на контамінаційній основі, було здійснено теоретичне обґрунтування й розроблено технологію реалізації змістових і функціональних елементів алгоритму діяльності викладача з організації процесу формування пізнавальної самостійності студентів.

Контамінаційна основа передбачає диференційований підхід до організації навчального процесу на основі об'єктивно-суб'єктивної оцінки, отриманої під час спостереження за навчальними досягненнями того, хто навчається, або результатами контрольних заходів, яка вказує на неспівпадіння прогнозованих і фактичних станів сформованості певної якості.

Задля забезпечення адаптивності варіативного дидактичного середовища було здійснено:

1. Перегляд формулювання цілей, завдань та змісту навчання на всіх етапах організації процесу формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов.

2. Вибір **форм організації навчання**:

Комбінаторно-інноваційні навчальні заняття – заняття, які передбачають органічну комбінацію традиційного й інноваційного підходів до планування, організації та здійснення навчального процесу: семінар-презентація, семінар-змагання, семінар-вікторина, семінар-суд, семінар-диспут, семінар-турнір, міжпредметний інтегрований семінар, семінар-практикум із груповими формами роботи, семінар-брифінг, семінар-творчий звіт, інтерактивний практикум, практикум-План Келлера, лекція-еврика, екскурсія, ділова рольова гра, круглий стіл або конференція, прес-конференція, аукціон знань, інтерв'ю тощо.

Індивідуально-самостійна робота студентів на диференційовано-градуальній основі – самостійна робота студентів, що передбачає врахування рівня сформованості іншомовної мовленнєвої компетентності, індивідуальних особливостей сприйняття й відтворення іншомовного матеріалу, рівнів сформованості пізнавальної самостійності студентів: підготовка проекту, екскурсії, презентації, резюме, студентського портфолію; реферат-огляд, складання тематичного каталогу сайтів, рецензування тематичних сайтів, робота з веб-квестом, робота в списках розсилки, участь у вебінарах і форумах, он-лайн чати, Skype та ICQ спілкування, аналіз і створення мультимедійних проєктів, генерація та презентація власних проєктів, підготовка й захист дипломів іноземними мовами тощо.

Комплективно-інтеграційні контрольні заходи – заходи контролю навчальних досягнень студентів із використанням традиційних та інноваційних видів і форм контролю із застосуванням ІКТ: матричне тестування, навчальні карти, залік-аукціон, колоквиум, написання листа, есе, ситуаційні тести, атестаційні ігри, випереджаючі самостійні роботи, презентація продуктів самостійної навчально-пізнавальної діяльності із застосуванням мультимедійних технологій, програмного комплексу Moodle, мережевих сервісів, он-лайн тестування тощо).

3. Запровадження **методів навчання** на комбінаторній і контамінаційній основі:

Інноваційні методи на основі контекстного навчання, що передбачають абсолютне залучення у навчально-пізнавальну діяльність усіх студентів без винятку й реалізацію потенціалу кожної особистості в умовах квазіпрофесійних ситуацій через поєднання інтерактивних та ІТ-методів: рольова ділова гра, розігрування ролей, активне програмоване навчання, ігрове проектування, проблемна лекція, «вчимося вчитися», метод розвитку критичного мислення, метод проблемного навчання, метод проєктів, case-study (аналіз конкретних ситуацій), електронне портфолію, «Мультимедійна колекція», web-quest (веб-квест), HotList (оглядово-аналітична робота з провідними веб-сайтами) тощо.

4. Використання **засобів навчання** на засадах інтегральної єдності інформаційно-комунікаційних та педагогічних технологій:

- навчально-методичні комплекси (НМК) й електронні навчально-методичні комплекси (ЕНМК): навчальні та робочі програми, банк анкет і тестів, навчально-методичні посібники,

рекомендації, дидактичні, методичні, дидактико-методичні приписи, поради й пам'ятки для викладачів і студентів, педагогічні портфоліо, аудіо-візуальні й мультимедійні програми, навчально-довідникові матеріали, навчально-бібліографічні матеріали тощо);

- сервіси і послуги Internet:
 - електронна пошта, списки розсилки, веб-форуми, блоги, wiki;
 - FTP, файлобмінні мережі (Usenet);
 - чати, вебінари;
 - соціальні мережі (Facebook, Twitter, Вконтакте);
 - потокове мультимедіа, YouTube, Internet-радіо, Internet-TV;
 - IP-телефонія, Skype, Google Talk, ICQ;
 - Web 2.0 (Wikipedia, сервіси Google).
- мобільні педагогічні програмні засоби (програмний комплекс Moodle, мультимедійні програми, хмарні технології).

Проведена аналітично-обчислювальна робота з вихідними й контрольними емпіричними даними щодо сформованості пізнавальної самостійності студентів (анкетування, опитування та співбесіди зі студентами, результати контрольних зрізів і тестувань, спостереження) дала змогу систематизувати отримані дані та представити їх у вигляді зведеної таблиці, що відображає динаміку формування пізнавальної самостійності студентів контрольної та експериментальної груп (табл.1).

Таблиця 1

**Узагальнені показники динаміки формування пізнавальної самостійності студентів
(у %)**

Критерії		Групи	Рівні							
			Критичний		Низький		Середній		Високий	
			Вих.	Контр.	Вих.	Контр.	Вих.	Контр.	Вих.	Контр.
Мотиваційно-цільовий		КГ	9,7	10,4	43,3	43,9	35,4	32,9	11,6	12,8
		ЕГ	11,6	5,7	44,8	18,5	35,8	52,6	7,8	23,2
Вольовий		КГ	-	-	-	-	84,1	82,9	15,9	17,1
		ЕГ	-	-	-	-	80,1	75	19,9	25
Операційно-діяльнісний	Уміння	КГ	19,3	15,7	35,3	33,7	32,2	35,8	13,2	14,8
		ЕГ	19,7	8,7	37,6	20,5	30,6	50	12,1	20,7
	Дії	КГ	14,1	11	42,1	39,6	33,5	36,6	10,3	12,8
		ЕГ	15,4	10,3	41,6	25,5	33,4	46,5	9,6	17,8

Для аналізу та кореляції вихідних і контрольних даних вибірки було застосовано статистичні методи.

Перший етап роботи передбачав визначення нормального розподілу вибірок. Для цього було застосовано тест Шапіро-Уїлка. Коефіцієнт нормальності розподілу ми порівнювали з $p = 0,05$. Для контрольних груп, які мають нормальний розподіл ($p = 0,49344 > 0,05$), було застосовано Т-тест Стюдента, який показав, що $p = 0,179701 > 0,05$, а отже, суттєві зміни у рівні пізнавальної самостійності студентів не відбулися. Для експериментальних груп, де $p = 0,02675 < 0,05$ і не є нормальним, ми застосували непараметричні методи – тест знаків і тест Вілкоксона, які показали, що $p = 0,042522$ і $p = 0,001217$ відповідно і $\epsilon < 0,05$, що дає змогу констатувати відчутні якісно-кількісні зміни рівня сформованості пізнавальної самостійності студентів.

Таким чином, узагальнюючий етап дослідження дав змогу підтвердити ефективність апробації дидактичної моделі формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов.

ВИСНОВКИ

1. Аналітико-пошукова робота з літературними джерелами показала, що феномен «пізнавальна самостійність» має давні історичні корені та є предметом досліджень багатьох науковців різних поколінь, які намагалися розкрити сутність цього явища здебільшого в контексті інтеріоризації особистості в конкретних умовах розвитку суспільства та освіти. Дослідження проблеми самостійності тісно пов'язано зі з'ясуванням сутності таких споріднених якостей, як-от: «самостійність», «пізнавальна самостійність», «навчально-пізнавальна самостійність», що є динамічними явищами, які знаходять свою практичну реалізацію у процесі самостійної діяльності (пізнавальної, навчально-пізнавальної, навчальної).

Оскільки ми досліджували формування пізнавальної самостійності студентів в умовах навчально-виховного процесу у вищій школі, було визначено, що пізнавальна самостійність студентів – це інтегральна якість особистості студента, що характеризує його здібність самостійно планувати, організовувати, здійснювати та оцінювати власну навчально-пізнавальну діяльність, спрямовану на оволодіння майбутньою професією.

2. Аналіз науково-педагогічного доробку вітчизняних і зарубіжних педагогів дав змогу уточнити структуру пізнавальної самостійності студентів та представити її у вигляді цілісної системи, що складається з неадитивних компонентів та їх інтегрально-взаємовпливових зв'язків на рівні субкомпонентів на ієрархічній основі, як-от: мотиваційно-цільовий (цілі, мотиви), який пов'язаний з цілеутворенням і мотиваційним підґрунтям формування пізнавальної самостійності студентів, вольовий (цілеспрямованість, організованість, рішучість, наполегливість, самоорганізованість, самостійність), що має дихотомічний взаємозв'язок із мотиваційно-цільовим компонентом, оскільки вольові якості особистості проявляються для досягнення цілей та розвиваються під впливом певних мотивів; операційно-діяльнісний (навчальні уміння, дії) –

динамічний компонент, що характеризує пізнавальну самостійність студентів через практичну реалізацію конкретних навчальних умінь.

Аналітично-дослідна робота з науково-педагогічною літературою та практичний досвід роботи у ВНЗ дали змогу конкретизувати критерії та рівні сформованості пізнавальної самостійності студентів, що уможливають спостереження за динамікою формування досліджуваної якості, а саме: мотиваційно-цільовий (рівні: високий, середній, низький, критичний), вольовий (рівні: високий, середній, низький, критичний), операційно-діяльнісний, що утворюється із таких субкомпонентів, як-от: навчальні вміння (рівні: знання, первинні вміння, вторинні вміння, навичка), дії (рівень знайомства, рівень репродукції, рівень умінь, рівень трансформації).

3. Дослідним шляхом було визначено об'єктивні й суб'єктивні чинники, що впливають на ефективність формування пізнавальної самостійності студентів у процесі вивчення іноземних мов, серед них можна виокремити: суб'єктивні, обумовлені рівнем сформованості пізнавальної самостійності студентів за визначеними критеріями (рівень сформованості мотиваційно-цільового компоненту пізнавальної самостійності студентів, що визначається особистісними пріоритетами та професійним змістом навчальної дисципліни; прояв вольових якостей особистості; рівень володіння навчальними вміннями, що впливають на якість навчально-пізнавальної діяльності для виконання репродуктивних і продуктивних видів діяльності й формуються під час її здійснення); об'єктивні чинники, що передбачають професіоналізм та теоретико-методичну підготовку викладача як основного суб'єкта організації, керівництва та контролю процесу формування пізнавальної самостійності студентів через адаптацію варіативного дидактичного середовища.

4. Осмислення досвіду теоретичних та практичних досліджень представників методологічних підходів (парадигмально-визначального: компетентнісного; сувідповідних: особистісного, діяльнісного (особистісно-діяльнісного), системного), а також аналіз практики формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов дали змогу розробити й обґрунтувати дидактичну модель формування пізнавальної самостійності студентів у процесі вивчення іноземних мов, яку ми представляємо у вигляді ієрархічно інтегрованих блоків: концептуального, діагностувального, змістово-функціонального й результативного.

Концептуальний блок забезпечив реалізацію провідної ідеї. *Методологічний підблок* відображає взаємозв'язок і взаємодію провідних підходів, що було використано задля теоретизації, розробки й адаптації дидактичної моделі формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов. Компетентнісний підхід дав змогу дослідити явище з точки зору його цінності для формування майбутньої професійної компетентності студентів; особистісний і діяльнісний (особистісно-діяльнісний) підходи

забезпечили ефективну організацію навчального процесу через надання педагогічної підтримки студентам для реалізації їх індивідуально-особистих потреб із проекцією на майбутню професійну діяльність; системний підхід дав змогу розкрити взаємозв'язки між інтегральними компонентами досліджуваного феномену, його ієрархічні інтегральні зв'язки на рівні субкомпонентів. Урахування основних положень підходів забезпечило ефективність функціонування дидактичної моделі та її технологічну реалізацію при вирішенні провідного завдання – створення варіативного дидактичного середовища на контамінаційній основі для досягнення мети – сформованості пізнавальної самостійності студентів.

Діагностувальний блок було реалізовано через проведення емпіричних досліджень для аналізу вихідних показників досліджуваного об'єкта; виявлення об'єктивних і суб'єктивних чинників, що впливають на нього, а також здійснення контрольних зрізів для оцінки ефективності й адекватності технології реалізації дидактичної моделі задля подальшої імплементації інтенсивних та екстенсивних інновацій на варіативній основі.

Змістово-функціональний блок уможливив реалізацію провідного завдання дидактичної моделі через створення варіативного дидактичного середовища на контамінаційній основі, що сприяв ефективному формуванню пізнавальної самостійності студентів завдяки розробленому науково-методичному алгоритму діяльності викладача.

Результативний блок, що є пов'язаним із прогнозуванням очікуваного результату та його перевіркою – сформованістю пізнавальної самостійності студентів, підтвердив ефективність функціонування дидактичної моделі.

Досягнення концептуальної мети дидактичної моделі доведено через реалізацію провідного завдання – створення варіативного дидактичного середовища на контамінаційній основі, що сприятиме формуванню пізнавальної самостійності студентів.

Задля цього було обрано форми організації навчання – комбінаторно-інноваційні навчальні заняття, індивідуально-самостійна робота студентів на диференційовано-градуальній основі, комплікативно-інтеграційні контрольні заходи, методи навчання на комбінаторній і контамінаційній основі (інноваційні методи на основі контекстного навчання), використано засоби навчання на засадах інтегральної єдності інформаційно-комунікаційних та педагогічних технологій.

5. Моніторинг динаміки формування пізнавальної самостійності студентів експериментальної групи показав якісні зміни у рівні сформованості пізнавальної самостійності студентів за визначеними критеріями. Найбільш суттєві зміни відбулися на рівні сформованості мотиваційно-цільового критерію – майже вдвічі знизилася кількість студентів із критичним і низьким рівнем. Аналітично-обчислювальна робота з вихідними й контрольними даними щодо сформованості операційно-діяльнісного критерію дала змогу зробити висновок про значні зміни в

оперуванні навчальними уміннями, оскільки динаміка формування складає на середньому рівні – 19,4%, на високому рівні – 8,7%. Це позитивно вплинуло на якість здійснення навчально-пізнавальних дій на продуктивному рівні (середній рівень збільшився на 13,1%, високий – на 8,2%).

Результати дослідно-експериментальної роботи дають усі підстави вважати, що мета досягнута через реалізацію поставлених завдань, а обрані форми, методи, прийоми і засоби навчання іноземних мов сприяли ефективному здійсненню експерименту, що, у свою чергу, свідчить про важливість проведеного дослідження та його результатів для педагогічної науки та практики в реаліях сучасних немовних ВНЗ.

Проведене дослідження дало змогу отримати позитивні результати щодо розв'язання проблеми формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов, проте отримані результати не претендують на досконале й остаточне висвітлення конкретної наукової проблеми. Перспективи подальшого наукового пошуку в царині вивчення психолого-педагогічних особливостей формування досліджуваного феномену вбачаємо у вивченні розвитку пізнавальної самостійності (у парадигмі: школа – ВНЗ – професійна діяльність), специфіки вияву пізнавальної самостійності та ознак самоосвіти в конкретних професійних умовах та умовах підвищення кваліфікації й перекваліфікації фахівців різних галузей із відривом та без відриву від виробництва.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Довганець В. І. Шляхи оптимізації самостійної роботи студентів / В. І. Довганець // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні реалії та перспективи : зб. наук. пр. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – Вип. 6. – С. 101 – 104.
2. Довганець В. І. Педагогічні умови організації професійно-орієнтованої самостійної роботи студентів / В. І. Довганець // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – К. : Вид-во КНУТД, 2008. – № 1(38). – С. 93 – 95.
3. Довганець В. І. Самостійна робота студентів у зарубіжних країнах / В. І. Довганець // Вища освіта України – Додаток 3, том V (12) – 2008 р. – Тематичний вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – С. 166 – 173.
4. Довганець В. І. Педагогічні умови організації професійно-орієнтованої самостійної роботи студентів / В. І. Довганець // Теоретичні питання культури, освіти та виховання : зб. наук. пр. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2008. – Вип. 36 – С. 33 – 38.
5. Довганець В. І. Експлікація феномену «пізнавальна самостійність студентів» / В. І. Довганець // Теоретичні питання культури, освіти та виховання : зб. наук. пр. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2013. – Вип. 47. – С. 21 – 25.

6. Довганець В. І. Мотиваційно-цільовий компонент формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов / В. І. Довганець / [зб. наук. пр. Педагогічні науки]. – Херсон : ХДУ, 2013. – Вип. 63. – С. 260 – 265.

7. Довганець В. І. Стан вирішення проблеми формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у практиці навчання іноземних мов / В. І. Довганець / Теоретичні питання культури, освіти та виховання : зб. наук. пр. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2013. – Вип. 48. – С. 82 – 86.

8. Довганець В. І. Аналіз результатів впровадження дидактичної моделі формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов / В. І. Довганець / Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. – Кривий Ріг, 2013. – Вип. 39. – С. 38 – 43.

9. Dovganets V. I. General characteristics of the cognitive independence formation didactic model of non-linguistic specialties students in the foreign languages studying / V. I. Dovganets / European Applied Sciences. – 2013. – Vol. 7. – P. 100 – 102.

Опубліковані праці апробаційного характеру

10. Довганець В. І. Системний підхід до організації самостійної роботи студентів в процесі вивчення іноземних мов / В. І. Довганець // Мова, освіта, культура в контексті Болонських реалій – II : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 1 – 3 квітня 2009 р.). – К. : Вид. центр КНЛУ, 2009. – С. 200 – 201.

11. Довганець В. І. Про результати експериментального анкетування студентів щодо самостійної роботи студентів з іноземної мови / В. І. Довганець // Мова, освіта, культура в контексті Євроінтеграції : матеріали науково-практичної конференції, (Київ, 21 – 23 квітня 2010 р.). – К. : Вид. центр КНЛУ, 2010. – С. 285 – 288.

12. Довганець В. І. Вимоги до організації професійно орієнтованої самостійної роботи студентів / В. І. Довганець // Лінгвістичні та методичні проблеми навчання мови як іноземної : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 14 – 15 травня 2010 р.). – Полтава, 2010. – С. 127 – 130.

13. Довганець В. І. Інноваційні підходи до організації самостійної роботи студентів / В. І. Довганець // Нові концепції викладання іноземної мови в світлі сучасних вимог : матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції (Київ, 11 листопада 2010 р.). – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – С. 56 – 60.

14. Довганець В. І. Самостійність як мета та головне завдання навчальної роботи // В. І. Довганець // Інновації в сучасній школі у контексті діалогу педагогічних культур : практико-зорієнтований посібник. – К. : ПП «Р.К. Майстер-принт», 2012. – С. 200 – 202.

15. Довганець В. І. Педагогічна модель формування пізнавальної самостійності студентів в процесі вивчення іноземної мов / В. І. Довганець // Україна і світ : діалог мов та культур : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 21 – 23 березня 2012 р.). – К. : Вид. центр КНЛУ, 2012. – С. 561 – 563.

16. Довганец В. И. Контрольно-оценочный компонент системы формирования познавательной самостоятельности студентов / В. И. Довганец // IV Международная научно-практическая конференция «ГРАНИ СОВРЕМЕННОЙ НАУКИ» (Краснодар, 5 декабря 2012 г.). – Краснодар, 2012. – С. 79 – 83.

17. Dovganets V. Independent learning / V. Dovganets // The 4 Es of the 21st Century: Education, Effectiveness, Efficiency and Experience. XIII National Conference of the Educational Association of Teachers of English to Speakers of Other Languages in Ukraine (Poltava, April 14 – 16, 2008). – Poltava, 2008. – P.97.

АНОТАЦІЯ

Довганець В. І. Формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України. – Тернопіль, 2014.

Спираючись на ключові положення парадигмально-визначального (компетентнісного) й сувідповідних (особистісного, діяльнісного (особистісно-діяльнісного), системного) методологічних підходів, у дисертації здійснено науково-теоретичний аналіз феномену пізнавальної самостійності; уточнено структуру пізнавальної самостійності студентів через визначення компонентів та їх інтерально-взаємовпливових зв'язків на рівні субкомпонентів на ієрархічній основі; конкретизовано критерії, показники та рівні сформованості досліджуваної якості особистості; визначено об'єктивні й суб'єктивні чинники, що впливають на ефективність формування пізнавальної самостійності студентів; розроблено й обґрунтовано дидактичну модель формування пізнавальної самостійності студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов; створено варіативне дидактичне середовище через доцільний вибір форм організації навчання (комбінаторно-інноваційні навчальні заняття, індивідуально-самостійна робота студентів на диференційовано-градуальній основі, комплікативно-інтеграційні контрольні заходи); запровадження інноваційних методів навчання, адаптованих на контамінаційній основі; використання засобів навчання на засадах інтегральної єдності інформаційно-комунікаційних та педагогічних технологій.

Ключові слова: самостійність, пізнавальна самостійність студентів, пізнавальна діяльність, навчально-пізнавальна діяльність, навчальна діяльність, дидактична модель, формування пізнавальної самостійності, вивчення іноземних мов.

АННОТАЦІЯ

Довганець В. І. Формирование познавательной самостоятельности студентов неязыковых специальностей в процессе изучения иностранных языков. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.09 – теория обучения. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка. – Министерство образования и науки Украины. – Тернополь, 2014.

Работа посвящена теоретико-экспериментальному исследованию проблемы формирования познавательной самостоятельности студентов неязыковых специальностей в процессе изучения иностранных языков.

С учётом ключевых положений парадигмально-определяющего (компетентностного) и соответствующих ему личностного, деятельностного (лично-деятельностного) и системного методологических подходов была проанализирована сущность феномена «познавательная самостоятельность студентов».

Компиляция информации дала возможность сформулировать дефиницию следующим образом: познавательная самостоятельность студентов – интегральное качество личности, которое характеризует способность самостоятельно планировать, организовывать, осуществлять и оценивать свою учебно-познавательную деятельность, направленную на освоение будущей профессии.

Поисково-аналитическая работа позволила уточнить структуру познавательной самостоятельности, которую можно представить в виде целостной системы, состоящей из неаддитивных компонентов (мотивационно-целевого, волевого, операционно-деятельностного) и их интерально-интегративных связей на уровне субкомпонентов; конкретизировать критерии, показатели и уровни (высокий, средний, низкий, критический) сформированности познавательной самостоятельности.

Экспериментальным путём были определены объективные и субъективные факторы, которые влияют на эффективность формирования познавательной самостоятельности студентов в процессе изучения иностранных языков. Так, субъективные факторы предопределяются уровнями сформированности познавательной самостоятельности студентов, а объективные факторы предусматривают профессионализм и теоретико-методологичну подготовку преподавателя как основного субъекта организации процесса формирования познавательной самостоятельности студентов.

В результате аналитической и эмпирической исследовательской работы была теоретически обоснована и разработана дидактическая модель формирования познавательной самостоятельности студентов неязыковых специальностей в процессе изучения иностранных языков, представленная в виде блоков.

Концептуальный блок включает в себя методологические подходы (парадигмально-определяющий (компетентностный) и соответствующие ему (личностный, деятельностный (лично-деятельностный) и системный); цель (формирование познавательной самостоятельности студентов); задачу (создание вариативной дидактической среды на контаминационной основе).

Диагностирующий блок ориентирован на выявление объективных и субъективных факторов, мониторинг динамики формирования познавательной самостоятельности студентов.

Содержательно-функциональный блок представляет собой алгоритм деятельности преподавателя по созданию вариативной дидактической среды на контаминационной основе.

Результативный блок связан с прогнозированием ожидаемого результата и его проверкой.

Достижение концептуальной цели дидактической модели осуществлялось через реализацию основного задания – создание вариативной дидактической среды на контаминационной основе, которая способствует формированию познавательной самостоятельности студентов.

Для обеспечения адаптивности вариативной дидактической среды был осуществлен выбор форм организации обучения: комбинаторно-инновационные учебные занятия, предполагающие органическую имплементацию традиционных и инновационных подходов к планированию, организации и осуществлению учебного процесса; индивидуально-самостоятельная работа студентов на дифференциально-градационной основе; комплексно-интеграционные контрольные мероприятия с использованием традиционных и инновационных видов и форм контроля с использованием ИКТ.

На комбинаторной и контаминационной основе были применены инновационные методы обучения, которые предполагали абсолютное вовлечение в учебно-познавательную деятельность всех студентов и реализацию потенциала каждой личности в квазипрофессиональных условиях.

Реализация форм организации и методов обучения была обеспечена использованием средств обучения на основе интегрального единства информационно-коммуникационных и педагогических технологий.

Эффективность дидактической модели формирования познавательной самостоятельности студентов в процессе изучения иностранных языков была доказана с помощью математических и статистических методов обработки эмпирических данных, полученных во время эксперимента.

Ключевые слова: самостоятельность, познавательная самостоятельность студентов, познавательная деятельность, учебно-познавательная деятельность, учебная деятельность,

дидактическая модель, формирование познавательной самостоятельности, изучение иностранных языков.

ANNOTATION

Dovganets V. I. Cognitive independence formation of non-linguistic students in the foreign languages studying. – Manuscript.

Theses for obtaining a scientific degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in the speciality 13.00.09 – Theory of Teaching. – Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University, Ministry of education and science of Ukraine. – Ternopil, 2014.

This research is devoted to the theoretical and experimental research of cognitive independence formation problems of non-linguistic students in the foreign languages studying.

Scientific and theoretical analysis of this problem was carried out considering the methodological approaches to the problem. The structure of students' cognitive independence through the definition of the components and their internal links on the subcomponents level on the hierarchical basis is clarified.

Indicators and levels of students' cognitive independence were determined; objective and subjective factors influencing the efficiency of cognitive independence formation of non-linguistic students in the foreign languages studying were experimentally obtained.

A variable didactic environment was projected and implemented by a suitable choice of educational organizational forms, the introduction of innovative teaching methods, the use of training tools on the basis of the integral unity of IT and pedagogical technologies.

Key words: autonomy, students' cognitive independence, cognitive activity, educational and cognitive activity, learning activities, didactic model, cognitive independence forming, foreign languages studying.